

Број 43/2

Датум 5. 2. 2024 год.
БЕОГРАД

Република Србија
КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ
Београд – Земун, Цара Душана 196
телефон – 011 3161-919; факс – 011 3162-150
e-mail: rektorat@kpu.edu.rs
www.kpu.edu.rs

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
ВЕЋУ ДЕПАРТМАНА КРИМИНАЛИСТИКЕ

Одлуком Већа научних области друштвено-хуманистичких и интердисциплинарних, мултидисциплинарних и трансдисциплинарних студија Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду, 15 бр. 84/1-2-2024 од 29.01.2024. године, а на основу Предлога одлуке 12 бр. 80/2-2-2024 од 19.01.2024. године, именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Марије Д. Тасић, под насловом: „**Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази**“, у саставу:

1. Проф. др Звонимир Ивановић, редовни професор, Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду – председник;
2. Проф. др Тања Кесић, редовни професор, Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду – члан;
3. Проф. др Божидар Бановић, редовни професор, Универзитета у Београду – Факултет безбедности – члан.

Комисија је прегледала и проучила наведену докторску дисертацију и у вези са тим Већу департамана Криминалистике доставља следећи.

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату

Кандидаткиња Марија Тасић, од оца Дејана, рођена је 26.08.1990. године у Врању, где је завршила основну школу „Вук Караџић“ и гимназију „Бора Станковић“. Школске 2009/2010 године уписује основне академске студије криминалистике на Криминалистичко-полицијској академији у Земуну, где и дипломира 2013. године са просечном оценом 9,14 и стиче звање дипломирани криминалиста.

Након тога, у школској 2013/2014 години уписује мастер студије криминалистике на Криминалистичко-полицијској академији, које завршава 2016. године као студент генерације, са просечном оценом 9,88, те стиче звање мастер криминалиста.

Године 2016. године уписује студије трећег степена – докторске студије на Криминалистичко-полицијској академији – смер Криминалистика и право, на којима је положила предвиђене испите са просечном оценом 10,00 и испунила све обавезе предвиђене наставним планом и програмом.

Након дипломирања, године 2014. заснива радни однос у Министарству унутрашњих послова у Полицијској управи за град Београд, у полицијској станици Земун, где је решењем распоређена на пословима полицајца у полицијској испостави Земун, а интерно распоређена на пословима сузбијања криминалитета у оперативној групи за сузбијање општег криминалитета.

У периоду од 2015. до 2016. године, обавља послове у ПУ за град Београд – Управи криминалистичке полиције, у Одељењу за опсервацију и документовање, након чега је распоређена у Одељење за сузбијање имовинских деликата, где је обављала послове сузбијања разбојништава до 2018. године.

Од 1. марта 2018. године, засновала је радни однос на Криминалистичко-полицијском универзитету у звању сарадника у настави на наставном предмету *Криминалистичка тактика*, ужа научна област Криминалистичка тактика, методика и оператива, на основним академским и струковним студијама криминалистике.

Исте године, изабрана на конкурс Министарства просвете, науке и технолошког развоја као један од хиљаду најбољих младих истраживача – докторанада за учешће у научно-истраживачким пројектима.

Од 17.5.2019. године, изабрана је за сарадника у звању асистента на наставном предмету *Криминалистичка тактика*, ужа научна област Криминалистичка тактика, методика и оператива, на основним академским и струковним студијама криминалистике.

Школске 2019/2020 године, интерно је распоређена као асистент на предметима *Национална безбедност* на основним академским студијама криминалистике и *Криминалистичка оператива* на основним академским студијама криминалистике. Послове сарадника у звању асистента на предмету *Криминалистичка оператива* је наставила да обавља и у школској 2021/2022 години, 2022/2023 години, као и у 2023/2024 години.

Од децембра 2021. године обавља послове секретара Катедре криминалистичких наука на Криминалистичко-полицијском универзитету.

1.1. Научно истраживачки рад

Кандидаткиња је аутор, односно коаутор више научних и стручних радова, превасходно из области криминалистике. Објавила је следеће радове:

Радови у часопису међународног значаја у категорији M24:

- Tasić, M., Žarković, M., & Bull, R. (2022). Identification of persons in pre-investigation proceedings and investigation: Current controversies and the case law of the Supreme Court of Cassation. *NBP – Nauka, bezbednost, policija*, 27(3), 30–45.
- Baić, V., Oljača, M., & Tasić, M. (2021). The influence of the period of retention on the reliability of episodic memory in the context of testimony. *NBP – Nauka, bezbednost, policija*, 26(3), 7–24;

Радови у водећем часопису националног значаја у категорији M51:

- Маринковић, Д., & Тасић, М. (2023). О симулованим истражним радњама у криминалистици. *Безбедност, Београд*, 65(1), 43–64;
- Žarković, M., & Tasić, M. (2021). The effects of COVID-19 on the trafficking in human beings in the Republic of Serbia. *Kriminologie – Das Online – Journal*, 2(3), 100–111;
- Tasić, M., & Straub, T. (2020). Current legal and criminalistics possibilities in eyewitness identification procedure – a comparative analysis of German and Serbian standards. *Безбедност, Београд*, 62(2), 141–156.

Радови у научном часопису у категорији M53:

- Лајић, О., Радовановић, И., & Тасић, М. (2021). Малолетници и наркокриминал – кривичноправно регулисање и актуелно стање. *Криминалистичка теорија и пракса*, 8(2), 41–57;
- Bjelivuk, I., Kesić, T., & Tasić, M. (2020). The evidentiary value of photography in criminal investigations. *Криминалистичка теорија и пракса*, 7(13), 24–36;

– Тасић, М. (2019). Социолошка објашњења етиологије насилничког криминалитета. *Социјална мисао*, 96 (1), 39–54;

Саопштења са међународног скупа штампана у целини (категорија М33)

– Žarković, M., & Tasić, M. (2020). Juveniles as victims of trafficking in human beings and specifications in their protection. *International scientific conference – Towards a better future: Human rights, organized crime and digital society* (p. 12–24). Republic of North Macedonia: Bitola - “St. Kliment Ohridski” University, Kicevo - Faculty of law;

– Tasić, M., & Lajić, O. (2019). Characteristics in investigating and proving robberies. *International scientific conference – The great powers influence on the security of small states, vol. 2* (p. 170–178). Republic of North Macedonia, Ohrid: Skopje - Faculty of security;

– Žarković, M., Tasić, M., & Ćurčić, M. (2019). Exploitation of victims of trafficking in human beings in the context of the armed conflict. *The IX International scientific conference “Archibald Reiss Days” – Thematic conference proceedings of international significance, vol. I* (p. 43–59). Republic of Serbia: Belgrade - University of Criminal Investigation and Police Studies.

1.2. Учесће у пројектима и радним групама

– Од 2018. до 2020. године, члан истраживачког тима Криминалистичко-полицијског универзитета у међународном пројекту под насловом: „*Improving Academic and Professional Education Capacity in Serbia in the area of Safety & Security ImprESS*“;

– Од 2018. до 2019. године, члан истраживачког тима у пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под насловом: „*Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*“, бр. 179045;

– Од краја 2021. године до почетка 2022. године, члан радног тима број 7 именованог одлуком ректора Криминалистичко-полицијског универзитета у сврху израде *Инструкције о начину поступања овлашћених службених лица са оружјем, муницијом и експлозивним средствима пронађеним на месту догађаја*.

2. Основни подаци о дисертацији

Дана 18.05.2021. године, кандидаткиња Марија Д. Тасић подноси пријаву теме докторске дисертације под насловом „*Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази*“, која је одобрена дана 06.10.2021. године одлуком Већа научних области друштвено-хуманистичких и интердисциплинарних, мултидисциплинарних и трансдисциплинарних студија Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду.

Докторска дисертација садржи 488 страница основног текста и обликована је у складу са важећим Упутством за израду докторске дисертације Криминалистичко полицијског универзитета од 2022. године (формат А4, маргине од 20 mm, проред подешен на 1.5 ред, фонт Times New Roman, величина основног текста 12 топографских знакова). Дисертација садржи: насловну страницу; насловну страницу на српском и енглеском језику; страницу са информацијама о ментору и коментору, члановима комисије за одбрану докторске дисертације и о датуму одбране; изјаве захвалности на једној страници; сажетак и кључне речи на српском и енглеском језику на две странице; четири странице садржаја; попис коришћених скраћеница са значењем на једној страници; попис табела и слика на једној страници; текст рада по деловима (увод, главни део рада, дискусија и закључак); 36 страница списка коришћене литературе на српском и енглеском језику (књиге, уџбеници, монографије, коментари закона, чланци у научним и стручним часописима и зборницима радова, правни прописи и пракса и остали извори); прилог на једној страни (Одлука Етичке комисије); биографију аутора на две странице; изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације и изјаву о коришћењу (укупно 3 странице).

Докторска дисертација подељена је на следеће целине:

- Увод;
- Први део – „Теоријско одређење препознавања лица“, који има две главе. Прва глава – „Теоријско одређење поступка постројавања и психолошких процеса у основи препознавања лица“ има два поглавља: 1. поглавље – „Теоријско одређење поступка постројавања“ и 2. поглавље – „Психолошки процеси у основи препознавања лица“. Друга глава – „Варијабле од значаја за тачност препознавања лица“ има два поглавља: 1. поглавље – „Преглед варијабли процене од значаја за препознавање лица“ и 2. поглавље – „Преглед варијабли система од значаја за препознавање лица“;
- Други део – „Припремна упутства и тачност препознавања лица“ има једну главу – „Емпиријско истраживање: утицај припремног упутства о присуству/одсуству учиниоца у линији на тачност препознавања лица и степен сигурности“, која има три поглавља: 1. поглавље – „Метод истраживања“, 2. поглавље – „Резултати истраживања“ и 3. поглавље – „Интерпретација резултата истраживања“.
- Трећи део – „Нормативни оквир препознавања лица у Републици Србији“, који има две главе. Прва глава – „Појмовно одређење препознавања лица“ има три поглавља: 1. поглавље – „Појам и правна природа радње препознавања лица“, 2. поглавље – „Правни основ за предузимање радње препознавања лица“ и 3. поглавље – „Процесно својство субјеката радње препознавања лица“. Друга глава – „Врсте препознавања“ има 3 поглавља: 1. поглавље – „Лично препознавање“, 2. поглавље – „Препознавање на основу фотографија“ и 3. поглавље – „Препознавање на основу гласа“;
- Четврти део – „Емпиријско истраживање: разматрање радње препознавања лица у судској пракси“ има једну главу – „Недостаци у дефинисању радње препознавања лица у светлу праксе Врховног суда Републике Србије“, која има два поглавља: 1. поглавље – „Препознавање лица на главном претресу (тзв. судско препознавање)“ и 2. поглавље – „Препознавање лица у предистражном поступку и истрази“;
- Дискусија;

- Закључак;
- Литература;
- Прилози.

У складу са обавезама предвиђеним у чл. 27 Правилника о докторским студијама на Криминалистичко-полицијском универзитету (22 број 79/4-2-2019) који се примењује у случају кандидата Марије Д. Тасић, ментор проф. др Милан Жарковић и коменторка проф. др Валентина Баић су проценили оригиналност докторске дисертације, узимајући у обзир извештај добијен на основу анализе коришћењем софтвера *iThenticate*.

Према извештају, индекс сличности износи 9%. На основу увида у извештај, ментор и коменторка су дали позитивну оцену докторске дисертације, утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитирања, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури. У извештају се наводи и сличност са научним радом повезаним са садржајем докторске дисертације који је кандидаткиња Марија Д. Тасић публиковала у часопису међународног значаја, а у склопу обавезе предвиђене чл. 25 поменутог Правилника о докторским студијама.

Будући да је кандидат Марија Тасић приликом писања докторске дисертације поштовала академска правила цитирања и навођења извора, састављено је писано мишљење о позитивној оцени докторске дисертације, које је дана 10.01.2024. године достављено је руководиоцу надлежног департмана Криминалистичко-полицијског универзитета у складу са поменутиим Правилником о докторским студијама.

3. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања је одређен у складу са формулисаним проблемом. Предмет истраживања под насловом „Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази“ односи се на научно засновану анализу концептуалних питања везаних за препознавање лица које се у Републици Србији предузима као оперативно-тактичка и доказна радња од значаја за утврђивање идентитета одређених лица. Будући да се радњом препознавања лица превасходно прикупљају докази од значаја за утврђивање идентитета учинилаца кривичних дела, неопходно је успоставити научно засновани систем за њихово прикупљање, чување и интерпретацију. Основни предуслов за то је унапређење законског уређења радње препознавања лица, али и поступања органа поступка приликом њене припреме и спровођења у предистражном поступку и истрази.

Имајући у виду да је радња препознавања лица уређена одредбама важећег Законика о кривичном поступку Републике Србије, реч је о оквиру којим се стварају основне претпоставке за њено предузимање у фази претходног поступка на квалитетан и научно утемљен начин који ће омогућити добијање поузданих резултата. Стога, било је потребно анализирати релевантне процесне одредбе ради утврђивања њихове усклађености са потврђеним научно заснованим препорукама које се тичу свих фаза у припреми и

спровођењу радње препознавања лица. У том смислу, предмет истраживања је теоријски одређен кроз разматрање и селекцију постојећих научних сазнања о препознавању лица која су утврђена у области психологије од седамдесетих година прошлог века па до данас. То су теоријска сазнања из области психологије везана за појмовно одређење поступка постројавања, али и за психолошке процесе који су у основи препознавања лица.

У ужем смислу, од посебног значаја су научна сазнања везана за варијабле које утичу на тачност препознавање и то: варијабле процене (естиматорске варијабле), које су постојале у време када је одређено лице опажено и запамћено и варијабле система (системске варијабле), које се тичу поступака које орган поступка користи да би проверио сећање лица које обавља препознавање. Посебан фокус је на варијаблама система, јер се квалитет изворног сећања лица које обавља препознавање не може значајно унапредити, али је могуће деградирати га у значајној мери коришћењем научно неутемељених поступака за његову проверу.

За потребе истраживања, проверена је претпоставка о штетном утицају припремног упутства о присуству/одсуству лица које је предмет препознавања у линији за препознавање, које се у научној литератури сматра варијаблом система која може остварити непримерени утицај на тачност препознавања лица. Ово упутство је испитано у криминалистичком контексту, јер су учесници експеримента били у улози презумптивних сведока који треба да обаве препознавање учиниоца инсценираног догађаја (кривичног дела) и то на основу показивања фотографије чланова линије, која је креирана у посебној просторији која се користи за препознавање лица у Полицијској управи за Град Београд.

За унапређење нормативног (превасходно законског) оквира радње препознавања лица у Републици Србији, коришћен је и упоредноправни метод ради анализе нормативних решења заступљених у другим државама. Сходно томе, истраживањем су анализирани и одредбе Законика о кривичном поступку и других закона и подзаконских аката којима се уређује радња препознавања лица у европским државама (нпр. Немачка, Италија, Мађарска, Холандија), а нарочито у државама у региону (нпр. Црна Гора, Хрватска, Словенија), али и у државама које имају дуготрајну правну традицију и богато искуство у њеном спровођењу (нпр. Уједињено Краљевство и Сједињене Америчке Државе).

На крају, предмет истраживања обухвата и анализу праксе Врховног суда Републике Србије везану за доказе прибављене на основу препознавања лица. Кроз разматрање пресуда судских пресуда донетих поводом поднетих захтева за заштиту законитости у којима су садржани наводи да су пресуде засноване на незаконитом доказу (записнику о препознавању) на коме се по одредбама Законика о кривичном поступку не могу заснивати, утврђен је став судске праксе у погледу препознавања лица које се одвија на главном претресу, али и у фази претходног поступка.

Главни фокус је био на утврђивању кључних питања везаних за начин припреме и спровођења радње препознавања лица у фази предистражног поступка и истраге, те је проверено: да ли орган поступка користи поступак постројавања и да ли доминантно предузима лично препознавање; да ли примењује модел линије за препознавање са једним или више осумњичених; да ли увек прикупља опис учиниоца у времену које претходи препознавању лица; да ли је обавезно присуство јавног тужиоца и браниоца приликом

његовог извођења, као и да ли номинална величина линије (број чланова линије) и функционална величина линије (квалитет свих чланова линије, тј. испуњење стандарда сличности њихових основних особина) варирају у различитим случајевима.

Анализирани су и наводи захтева за заштиту законитости у којима се истиче да је препознавање лица било спроведено на сугестиван начин у предистражном поступку и истрази, уз утврђивање извора тих сугестивности, врсте сугестивних поступака, као и њиховог могућег утицаја на тачност препознавања лица. Следствено, утврђено је како судска пракса третира постојање поменутих сугестивности с аспекта законитости. На крају, размотрено је и питање степена сигурности са којим су лица која су обављала препознавање изабрала осумњиченог из линије као учиниоца конкретног кривичног дела, сходно томе да је реч о варијабли система коју суд узима у обзир приликом оцене веродостојности лица које је обавило препознавање и његовог исказа.

Временска одредница предмета истраживања нема чврсте границе, с обзиром на то да се разматрају научна сазнања о препознавању лица која су утврђена у дужем временском периоду, тачније од седамдесетих година прошлог века па до данас. Анализа законског оквира којим се уређује радња препознавања лица у Републици Србији односи се превасходно на важеће одредбе Законика о кривичном поступку које се примењују од 2011. године, док је анализа судске праксе обухватила пресуде Врховног суда Републике Србије које су донете од 2014. до 2023. године. У временском смислу, емпиријско истраживање је спроведено у мају месецу 2023. године.

Предмет истраживања просторно обухвата простор Републике Србије. Међутим, теоријска и емпиријска научна сазнања о препознавању лица превасходно су утврђена у иностраној научној литератури. Такође, поред нормативног оквира Републике Србије, анализирана су и важећа нормативна решења којима се уређује радња препознавања лица садржана у законодавствима европских и других држава. Анализа судске праксе је обухватила искључиво простор Републике Србије, док је емпиријско истраживање у којем је проверен утицај припремног упутства на тачност препознавања спроведено на територији Београда, на узорку учесника који су сачињавали студенти Криминалистичко-полицијског универзитета у Земуну.

Научни циљ ове дисертације јесте научни опис садржаја процеса препознавања, а превасходно опис и класификација варијабли процене и система у погледу којих постоји консензус у научној заједници да могу утицати на тачност препознавања лица. На основу њих се изводе научно засноване препоруке о поступцима које орган поступка треба да користи у припреми и обављању радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази.

Сагласно томе, специфични научни циљеви истраживања, чијим остварењем се може унапредити радња препознавања лица у Републици Србији, подразумевају идентификацију и објашњење: поступака за препознавање лица које орган поступка користи у фази претходног поступка; штетног утицаја несаопштавања припремног упутства лицу које обавља препознавање да се лице које је предмет препознавања може и не мора налазити у линији; важећих одредаба Законика о кривичном поступку и других закона и подзаконских аката којима се уређује радња препознавања лица; праксе Врховног суда Републике Србије

у вези са оценом прихватљивости резултата добијених на основу препознавања лица с аспекта поштовања дефинисаних процесних правила у његовом извођењу, као и доказне вредности тих резултата.

Напоследку, циљ је остварен кроз утврђивање недостатака које је потребно отклонити у постојећем нормативном оквиру и начина на који је то могуће учинити, кроз низ предлога *de lege ferenda*.

Истраживање има и значајне практичне импликације, сходно томе да пружа могућности коришћења утврђених научних сазнања из области препознавања лица за формулисање препорука о поступцима које је потребно користити ради добијања поузданих резултата на основу радње препознавања лица. Практична примена резултата овог истраживања се може огледати и у изради одговарајућег подзаконског акта у оквиру Министарства унутрашњих послова, у којем би детаљно било објашњено одговарајуће криминалистичко-тактичко поступање полицијских службеника у припреми и спровођењу радње препознавања лица, које је потребно доследно применити ради добијања поузданих резултата који ће бити прихваћени од стране суда и имати одређену доказну вредност.

Такође, истраживачка грађа у овој дисертацији се може користити као основа за израду одговарајућег подзаконског акта и у оквиру јавног тужилаштва, сходно томе да је јавни тужилац руководилац фазе претходног поступка у којем се обавља радња препознавања лица, али и за израду садржаја одговарајуће обуке коју би похађали полицијски службеници криминалистичке полиције, јавни тужиоци, али и судије, чиме би се остварило јачање њихових стручних компетенција у предузимању радње препознавања лица и правилној оцени њених резултата.

4. Хипотезе

Полазећи од формулисаног проблема и предмета докторске дисертације постављен је одговарајући хипотетички оквир. У циљу спровођења научног истраживања у области препознавања лица и утврђивања основних предуслова за успостављање система за прикупљање, чување и интерпретацију доказа добијених на основу препознавања лица у Републици Србији, утврђена је једна општа хипотеза, четири посебне и шест појединачних хипотеза.

Општа хипотеза гласи: „Законско уређење радње препознавања лица и поступање органа поступка приликом њене припреме и обављања у предистражном поступку и истрази у Републици Србији је у складу са научно заснованим препорукама које је потребно доследно применити ради добијања поузданих резултата ове радње, као доказа од значаја за верификацију идентитета учиниоца кривичног дела.“

Општом хипотезом је изражена тврдња да је могуће унапредити поступак за припрему и спровођење препознавања лица у предистражном поступку и истрази у Републици Србији кроз спровођење законских реформи, превасходно у области кривичнопроцесног права, као

и кроз креирање одговарајућих, научно заснованих препорука везаних за криминалистичко-тактичко поступање полицијских службеника, чиме би дошло до повећања објективности и доказне вредности резултата препознавања лица, али и значаја личних доказа у кривичном поступку.

Прва посебна хипотеза гласи: „Постапање органа поступка приликом припреме и обављања радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази треба да буде у складу са научно заснованим налазима о процесу препознавања лица, као и о варијаблама процене и система које утичу на тачност препознавања, како би се успоставили предуслови за прикупљање поузданих резултата који ће бити прихваћени од стране суда и имати одређену доказну вредност.“

Ради провере ове хипотезе коришћени су доступни извори – релевантни научни налази добијени у теоријским и емпиријским истраживањима у области психологије којима се утврђује: појам и функција линије за препознавање, њена структура и исходи; психолошки процеси у основи препознавања лица; као и варијабле процене и система које утичу на тачност препознавања. Применом аналитичко-дедуктивног метода, закључује се да орган поступка мора да узме у обзир научно засноване налазе о поменутих варијаблама када процењује способност лица да обави радњу препознавања, али и када процењује веродостојност његовог сећања и тачност његовог исказа.

Ради свеобухватнијег разматрања ове две категорије варијабли које се разликују према могућности њихове контроле од стране органа поступка, у оквиру ове хипотезе су дефинисане и две појединачне хипотезе.

Прва појединачна хипотеза гласи: „Орган поступка може тачније проценити способност лица које треба да обави радњу препознавања и поузданост њених резултата, уколико уважава научно засноване налазе о варијаблама процене које могу утицати на тачност његовог сећања и тачност извршеног препознавања.“

Применом аналитичко-дедуктивног метода закључује се да орган поступка не може контролисати варијабле процене, као што су: стрес и узбуђеност, време задржавања (ретенције), време изложености (експозиције), удаљеност, фокус на оружје и пристрасност према сопственој расној/етничкој групи, јер оне одражавају непланиране (ситуационе) услове који су постојали у време када је лице које обавља препознавање опазило и запамтило лице које је предмет препознавања. Стога, орган поступка треба да утврди и документује њихово постојање, како би се проценио њихов утицај у сваком конкретном случају. Када је орган поступка упознат са тим да лице које обавља препознавање било изложено једној или више варијабли процене и поседује знања о њиховом могућем утицају на његово сећање, успоставља се квалитетна основа за извођење правилне и свеобухватне оцене о његовој поузданости и тачности извршеног препознавања.

Друга појединачна хипотеза гласи: „Орган поступка може прикупити поуздане резултате на основу радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази, који ће бити прихваћени у кривичном поступку и имати одређену доказну вредност, уколико у њеној припреми и обављању доследно примењује научно засноване налазе о варијаблама

система које могу утицати на веродостојност сећања лица које обавља препознавање и тачност извршеног препознавања.“

Применом аналитичко-дедуктивног метода закључује се да орган поступка мора да успостави контролу над варијаблама система, како би обезбедио прикупљање поузданих резултата на основу радње препознавања лица, јер од тога зависи да ли ће исти бити поуздани, а онда и прихваћени као доказ одређеног значаја у кривичном поступку. Стога, закључује се да орган поступка мора поштовати научно засноване налазе о варијаблама система, као што су: основна стопа линија за препознавање, прикупљање обавештења од лица које треба да обави препознавање, као и описа лица које је предмет препознавања, саопштавање припремних упутстава, избор чланова линије, примена двоструко анонимног поступка за обављање препознавања лица, узимање изјаве о степену сигурности лица које обавља препознавање, саопштавање повратних информација након извршеног препознавања, документовање тока и исхода препознавања лица, као и поновљено препознавање.

Друга посебна хипотеза гласи: „Саопштавање припремног упутства лицу које обавља препознавање, пре него што му приступи, представља варијаблу система коју орган поступка треба да контролише у предистражном поступку и истражи, јер иста може утицати на то какву одлуку ће то лице донети и да ли ће начинити грешку.“

Ради провере ове хипотезе коришћени су доступни извори – релевантни научни налази добијени у теоријским и емпиријским истраживањима у области психологије којима је испитиван утицај припремних упутстава која се саопштавају лицу које обавља радњу препознавања непосредно пре него што јој приступи. Применом аналитичко-дедуктивног метода закључује се да највећи значај има припремно упутство о присуству/одсуству лица које је предмет препознавања у линији, јер у погледу њега постоји консензус у научној заједници да може непримерено утицати на тачност препознавања лица.

Даље, ова хипотеза је проверена и кроз спровођење емпиријског истраживања, којим је проверен утицај припремног упутства (пристрасног или непристрасног) на тачност препознавања лица које се обавља у линији за препознавање у којој је лице које је предмет препознавања присутно, односно одсутно. У истраживању је учествовало укупно 100 учесника, од којих је 59% било женског пола. Просечна старост учесника је износила 22.68 година (АС = 22.68; СД = 1.56). Сви учесници су били студенти Криминалистичко-полицијског универзитета у Земуну, при чему је 91% студирало на основним академским студијама, док је 9% било на основним струковним студијама криминалистике. Што се тиче године студија, већина студената је похађала четврту годину студија (78%), док је 22% било на другој години студија. Сви учесници су потписали сагласност о учешћу у истраживању.

Учесници су насумичним путем били подељени у две групе – експерименталну (Н = 50) и контролну групу (Н=50). Експериментална и контролна група су биле уједначене у односу на пол, годину студија и старост, док су једине разлике биле присутне у случају врсте студија, при чему су учесници са обе студијске групе, били присутни у експерименталној групи, док су у контролној групи били присутни само учесници који су студирали на основним академским студијама.

Учесницима је у амфитеатру путем пројектора био приказан видео снимак инсцениране цепне крађе на отвореном простору, са удаљености од 3 метра, који је трајао 13 секунди, током којег је учинилац био у потпуности видљив. Учесници су имали прилику да опазе каква је телесна конституција учиниоца, изузев дела лица које је било делимично маскирано, будући да је учинилац носио наочаре за сунце. Учесници су затим прочитали упутство за истраживање и прво су попунили идентификационе податке на анкетном обрасцу, након чега су својим речима описивали учиниоца са видео снимка.

Утврђено је да су учесници у обе групе најбоље перципирали особине везане за пол, косу, тен, телесну конституцију, одећу и аксесоаре учиниоца, док су у експерименталној групи показали мању тачност у описивању старости учиниоца, у поређењу са контролном групом. Такође, потврђено је да то што учесници дају потпуније, односно квалитетније описе учиниоца не значи нужно да ће и извршити тачно препознавање, што потврђују и налази других научних истраживања.

Свим учесницима је прво била показана фотографија празне линије за препознавање, на којој су позиције биле нумерисане бројевима од 1 до 5, с лева на десно, а висина изражена у центиметрима од 150 до 210. Након тога, учесници су били подељени у две групе (експерименталну и контролну), те су у зависности од тога добијали припремна упутства у писаној форми (пристрасна или неутрална) и фотографију линије за препознавање (са или без присуства учиниоца са снимка), због чега су у оквиру друге посебне хипотезе постављене и две појединачне хипотезе.

Прва појединачна хипотеза гласи: „Саопштавањем пристрасног припремног упутства лицу које обавља препознавање, којим се ствара или јача његово уверење да се у линији налази лице које је предмет препознавања и да је његов задатак да га само пронађе и препозна, доприноси се јачању тенденције лица које обавља препознавање да погрешно изабере неко од лица у линији, када се у њој не налази лице које је предмет препознавања.“

Ова хипотеза је проверена тако што су учесници у експерименталној групи прво прочитали пристрасно припремно упутство у писаној форми пре него да приступе препознавању из линије у којој се учинилац са снимка није налазио. То значи да је фотографија линије приказивала укупно пет лица, од којих ниједно лице није било у вези са инсценираним кривичним делом.

На основу резултата истраживања, постављена хипотеза је потврђена, јер су учесници којима је било саопштено ово упутство исти имали тенденцију да погрешно изабере неко од лица које им је било показано у линији, иако се у њој није налазило лице које је предмет препознавања. Штавише, сви учесници експерименталне групе су начинили ову грешку, тј. ниједан од њих није донео тачну одлуку да одбаци линију за препознавање. Овај резултат је у складу са научно заснованим налазима који доследно показују да пристрасно упутство доприноси повећању грешака у препознавању лица, које може бити праћено високим степенима сигурности у извршено препознавање, који нису праћени њиховом тачношћу.

Друга појединачна хипотеза гласи: „Саопштавањем непристрасног (неутралног) припремног упутства лицу које обавља препознавање, којим се оно упозорава да се у линији можда налази, а можда и не налази лице које је предмет препознавања, као и да има слободу

да не изабере ниједно лице из линије, доприноси се тачности препознавања лица, када се у линији заиста налази лице које је предмет препознавања.“

Ова хипотеза је проверена тако што су учесници у контролној групи прво прочитали непристрасно (неутрално) припремно упутство у писаној форми, пре него да приступе препознавању из линије у којој је лице које је предмет препознавања било присутно. То значи да је фотографије линије приказивала укупно пет лица – учиниоца инсценираног кривичног дела и четири ометача који су с њим делили сличне основне особине. На основу резултата истраживања, постављена хипотеза је потврђена, јер су учесници контролне групе били статистички значајно тачнији у препознавању лица у односу на учеснике експерименталне групе. Овај налаз је у складу са научно заснованим налазима да саопштавање непристрасног припремног упутства о присуству/одсуству лица које је предмет препознавања доприноси тачности препознавања, нарочито када је оно присутно у линији која се показује.

Када је реч о степену сигурности које су учесници исказивали поводом извршеног препознавања неког лица из линије, нису идентификоване статистички значајне разлике између контролне и експерименталне групе. Добијени налази су показали да степен сигурности учесника (сведока) није значајан показатељ тачности извршеног препознавања. Ради се о субјективној процени, из ког разлога већи степен сигурности не подразумева нужно и тачност извршеног препознавања и обрнуто.

Трећа посебна хипотеза гласи: „Нормативни оквир којим се уређује радња препознавања у Републици Србији пружа могућности остваривања научно заснованих препорука о њеној припреми и обављању и пружа квалитетну основу за оцену веродостојности сећања лица које обавља препознавање и његовог исказа, као и тачности извршеног препознавања.“

За проверу ове хипотезе, коришћени су доступни извори – релевантни научни налази добијени у теоријским и емпиријским истраживањима у области психологије у којима се утврђују различите врсте препознавања лица (лично препознавање, препознавање на основу фотографија и на основу гласа) које се могу предузети у предистражном поступку и истрази, као и они у којима су утврђене варијабле система над којима орган поступка треба да успостави контролу када припрема и спроводи радњу препознавања лица. Такође, као извор су коришћени релевантни прописи којима се уређује радња препознавања лица, како у Републици Србији, тако и у другим државама, а превасходно одредбе важећих процесних закона. Ради свеобухватне провере треће посебне хипотезе, у оквиру ње су дефинисане две појединачне хипотезе.

Прва појединачна хипотеза у оквиру треће посебне хипотезе гласи: „Одредбе Законика о кривичном поступку јасно и свеобухватно појмовно одређују радњу препознавања лица у предистражном поступку и истрази и пружају квалитетну основу за одговарајуће поступање органа поступка.“

Радња препознавања лица је превасходно дефинисана одредбама Законика о кривичном поступку, што имплицира да законски текст мора бити квалитетан, јасан и у сагласју са научно заснованим препорукама за припрему и спровођење ове радње, те праћен

одговарајућим поступањем орана поступка, како би се прикупили поуздани резултати препознавања лица. На основу анализе садржаја процесног закона у Републици Србији и коришћењем упоредно правног метода којим су анализирана постојећа правна решења садржана у процесним законима других држава, закључено је да прва појединачна хипотеза није потврђена.

Добијени налази јасно указују да је текст Законика о кривичном поступку Републике Србије прилично неквалитетан и непотпун, те да садржи компликована и недовољно јасна правна решења. Посебно се истичу утврђени недостаци одредаба Законика о кривичном поступку којима се дефинише: појам и правна природа радње препознавања лица, формални и материјални услов за њено спровођење, као и процесно својство субјеката који у њој учествују. Ово резултира могућностима вишезначног тумачења процесних правила које је потребно уважити приликом предузимања радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази, али и доводи до проблема у њиховој практичној примени.

Друга појединачна хипотеза гласи: „Одредбе Законика о кривичном поступку јасно и свеобухватно детерминишу врсте препознавања и начин на који се свака од њих припрема и обавља у предистражном поступку и истрази.“

Релевантним процесним одредбама у Републици Србији утврђују се три врсте препознавања – лично препознавање, препознавање на основу фотографије и на основу гласа. Сходно томе да орган поступка доминантно спроводи лична препознавања, потребно је да текст процесног закона јасно и квалитетно уређује начин на који се оно предузима у фази претходног поступка. На основу анализе садржаја процесног закона у Републици Србији и коришћењем упоредно правног метода којим су анализирана постојећа правна решења садржана у процесним законима других држава, закључено је да друга појединачна хипотеза није потврђена.

Добијени налази указују да законодавац није детаљније прописао начин обављања препознавања на основу фотографија и на основу гласа, већ је само указао на то да је потребно применити сва правила која важе за лично препознавање. Ово није добро правно решење, јер се лично препознавање разликује у односу на препознавање на основу фотографија, а нарочито у односу на препознавање на основу гласа. Поред тога, постоји недоумица у вези критеријума који је потребно испунити да би се обавило препознавање на основу фотографија, везана за доступност, односно недоступност лица које је предмет препознавања. Највећи недостаци у законском тексту постоје у погледу уређења препознавања које се обавља на основу гласа, јер се важећим процесним одредбама само прописује могућност његовог обављања, без било каквог уређења начина на који се то чини.

Још важније, закључено је да постоје значајни недостаци у дефинисању личног препознавања, иако се одредбе којима се оно уређује примењују и на препознавање на основу фотографија и на основу гласа. Недостаци су утврђени у погледу питања као што су: прикупљање обавештења и описа лица које је предмет препознавања од лица које обавља препознавање, у времену пре него што му приступи, номинална и функционална величина линије за препознавање и прикупљање изјаве о степену сигурности лица које је обавило препознавање. Законски текст се може оценити као квалитетан једино у погледу прописаног начина за презентовање линије за препознавање, јер научно засновани налази

указују на то да је истовремено (симултано) показивање свих чланова линије оптимално решење.

Четврта посебна хипотеза гласи: „Врховни суд Републике Србије обазриво прихвата и оцењује доказну вредност резултата препознавања лица, као доказа од значаја за верификацију идентитета учиниоца кривичног дела, узимајући у обзир то да ли су приликом његовог прикупљања били коришћени одговарајући поступци.“

За проверу ове хипотезе, коришћени су доступни извори – пресуде Врховног суда Републике Србије које су донете поводом поднетих захтева за заштиту законитости у којима су браниоци окривљених оспоравали законитост доказа прибављених препознавањем, тј. записника који су састављени поводом обављене радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази. Наводи на којима су били засновани захтеви размотрени су са аспекта релевантних научних налаза добијених у теоријским и емпиријским истраживањима у области психологије у којима се утврђује утицај варијабли система на поузданост сећања лица које обавља препознавање и тачност извршеног препознавања.

Добијени налази нису потврдили постављену хипотезу. Анализа праксе Врховног суда Републике Србије указује да суд прихвата доказе добијене на основу препознавања лица недовољно обазриво, јер не узима у обзир то да ли су приликом њиховог прикупљања били коришћени одговарајући поступци. Разлог томе је што одредбама Законика о кривичном поступку нису у довољној мери нормирани поступци које је потребно применити у припреми и обављању радње препознавања лица у фази претходног поступка. Стога, утврђене су недоследности у налажењу овог суда у погледу процесних правила које је потребно испунити како би резултати радње препознавања лица били прихваћени и оцењени као поуздан доказ у кривичном поступку.

На основу анализе садржаја пресуда ВС, закључено је да прихватање записника о препознавању, као доказа, није условљено врстом препознавања, односно тиме да ли је записник састављен поводом личног препознавања или поводом препознавања на основу фотографија, већ тиме да ли су поштована процесна правила у њиховом обављању. Утврђено је да орган поступка у Републици Србији доминантно предузима лично препознавање (76% анализираних пресуда) на основу линије у којој је представљен само један осумњичени, заједно са одређеним бројем ометача, користећи посебне просторије намењене за ту сврху.

Препознавање на основу фотографија је било обављено у 24% анализираних пресуда. Судска пракса утврђује да се исто може спровести, без обзира на доступност лица које је предмет препознавања и да околност да је ово лице било доступно не представља повреду одредаба кривичног поступка. Препознавање на основу гласа је забележено само у две пресуде и било је обављено истовремено са личним препознавањем, а не у засебном поступку препознавања.

Судска пракса потврђује да опис лица које је предмет препознавања није нужно узети непосредно пре почетка препознавања, већ да је довољно да такав опис буде узет од лица које обавља препознавање у било ком тренутку након сазнања о кривичном делу поводом кога се обавља радња препознавање лица. Судска пракса уважава научно засновану

препоруку да линија за препознавање треба да садржи само једно лице које је предмет препознавања. Уколико се у линији налази више таквих лица, утврђује се постојање повреде одредаба кривичног поступка.

Утврђено је и то да судска пракса не утврђује обавезно присуство браниоца извођењу радње препознавања лица у фази претходног поступка. Браниоци окривљених су у 24% захтева оспоравали законитост доказа који је прикупљен на основу радње препознавања, због тога што бранилац није био присутан током њеног обављања.

Такође, номинална величина линије за препознавање није околност која утиче на оцену законитости доказа добијеног на основу препознавања лица у судској пракси. Добијени налази указују да је лице које је било предмет препознавања било показано у линији заједно са још четири слична лица, непозната лицу које обавља препознавање у 68% анализираних пресуда. На основу тога је закључено да орган поступка најчешће користи петочлану линију приликом обављања препознавања лица у фази претходног поступка, те овај налаз не одудара значајно од научно засноване препоруке којом се указује да је потребно користити шесточлану линију.

Посебно значајан налаз истраживања је да судска пракса не третира на адекватан начин сугестивности које су се манифестовале у припреми и обављању радње препознавања лица у фази претходног поступка. Анализирано је укупно 59 пресуда у којима је Врховни суд Републике Србије одлучивао поводом поднетих захтева за заштиту законитости заснованих на наводима да су је препознавање било обављено на сугестиван начин. Истицане су следеће сугестивности:

– у 24 пресуде су истицани наводи бранилаца да је орган поступка спровео поновљено препознавање, јер су лица која су обавила препознавање видели лице које је предмет препознавања уживо или на фотографијама, пре него што су приступили формалном поступку препознавања лица;

– у 21 пресуди су истицани наводи бранилаца да је линија била неправична (нефункционална), јер се лице које је предмет препознавања непримерено истицало у односу на остале чланове линије, било по физичким особинама или на основу других појединости;

– у 7 пресуда су забележени наводи бранилаца да је лице које је обавило препознавање било изложено сугестивном вербалном понашању пре него што је приступило радњи препознавања лица. У 4 пресуде, полицијски службеници су испољавали ово понашање које је било у функцији тога да се код сведока створи или учврсти уверење да је осумњичени лице које је учинило предметно кривично дело, при чему ово понашање само у једном случају није било праћено показивањем његове фотографије. У 3 пресуде је сугестивно вербално понашање потицало од других лица, тј. од чланова породице сведока или других сведока истог кривичног дела.

Напоследку, утврђено је да су лица која су обављала препознавање у предистражном поступку и истрази у значајном броју случајева (90%) исказивала апсолутну сигурност (од 100%) или високе степене сигурности (од 90 до 99%) да су тачно препознали осумњиченог из линије као учиниоца кривичног дела, што се условно може тумачити као значајна

одредница њихове веродостојности и тачности одлуке коју су донели. На основу добијеног налаза, закључено је да суд узима у обзир степен сигурности лица исказаног од стране лица које је обавило препознавање приликом одлучивања о томе да ли ће прихватити записник о препознавању као доказ и користи га као одредницу веродостојности тог лица и тачности извршеног препознавања, иако услед утврђених сугестивности тај степен сигурности не мора бити праћен његовом тачношћу.

5. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Марије Д. Тасић, под насловом „Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази“, састоји се од увода, четири дела која имају међусобно повезане главе и поглавља, дискусије, закључка, пописа коришћене литературе и прилога.

У **уводу**, кандидаткиња поставља проблем, односно износи предмет и циљеве истраживања, као и методолошки оквир коришћен у ту сврху. Имајући у виду да је препознавање лица предмет интересовања различитих научних области и дисциплина од седамдесетих година прошлог века па до данас, на самом почетку кандидаткиња указује на потребу теоријског изучавања ове радње, указујући на значај научних истраживања спроводених у области психологије, али и на практичне случајеве у којима су невина лица погрешно осуђена у кривичним поступцима на основу исказа лица која су обавила нетачно препознавање. Због тога што је људско сећање подложно грешкама које могу бити узроковане различитим варијаблама, кандидаткиња указује да је потребно користити постојећи фонд научних знања о њима као основу за успостављање и доследну примену стандарда за прикупљање, чување и документовање доказа у вези са препознавањем лица.

Поред тога што су истраживачи из области психологије развили богат теоријски основ за разумевање процеса који се користе при препознавању лица, научна знања имају и практичне импликације за правосудни систем, те кандидаткиња указује да су иста већ коришћена за осмишљавање и увођење нових поступака којима се на најоптималнији начин обавља радња препознавања лица. Већ у уводу, кандидаткиња дефинише правац у ком ће се кретати на основу постављених хипотеза, односно предмета и циља дисертације, указујући на то да ће у дисертацији бити размотрене научно засноване препоруке у погледу којих постоји консензус у научној заједници да минимизирају грешке и доприносе остваривању поузданих исхода у сваком конкретном случају у којем се примењује препознавање лица, као радња којом се прикупљају лични докази.

Први део докторске дисертације посвећен је приказу обједињених научних знања из области психологије, која служе као теоријски основ за разумевање процеса препознавања лица. *Прва глава* овог дела дисертације се бави теоријским одређењем препознавања, као радње која се користи за проверу поузданости сећања одређеног лица, применом одговарајућих поступака. Будући да су поступци који се користе за прикупљање доказа на основу радње препознавања лица завредели посебну пажњу научне заједнице, кандидаткиња у првом поглављу ове главе даје детаљно разматрање појма и функције

линије за препознавање, њене структуре и могућих исхода. Већ на самом почетку, указује се на то да орган поступка не би требало да користи поједине поступке у погледу којих постоје научно засновани налази да су изразито сугестивни и непоуздани, као што су на пример, поступак показивања и судско препознавање. Даље, кандидаткиња јасно издваја као супериоран поступак постројавања, који подразумева да се лице које је предмет препознавања показује лицу које обавља препознавање заједно са другим лицима, назначавајући да је овај поступак у научној литератури препознат као изузетно ефикасан у откривању грешака. Стога, кандидаткиња јасно указује на то да орган поступка треба да користи поступак постројавања када спроводи радњу препознавања лица, а нарочито у реалним криминалистичким истрагама у којима се проверава сећање (презумптивних) сведока о учиниоцу кривичног дела.

У другом поглављу прве главе, објашњени су психолошки процеси који утичу на лице које се јавља у улози препознаваоца (најчешће презумптивног сведока), када одлучује о препознавању и грешке које су повезане са тим процесима. Кандидаткиња указује на аутоматске процесе и процесе промишљања (делиберације) који су у основи доношења одлуке о препознавању, али и истиче суштинску разлику између процеса релативне и апсолутне процене сличности у контексту доношења одлуке о препознавању. На крају, у овом поглављу је изведено теоријско објашњење тенденције лица која имају слабији квалитет сећања да изаберу одређено лице из линије за препознавање, иако се оно не уклапа у потпуности са њиховим сећањем о лицу које су претходно опазили и запамтили. Кандидаткиња указује да ова тенденција, у случајевима када се тестира сећање (презумптивних) сведока о учиниоцу кривичног дела, може резултирати једном од грешака, а то је да сведок погрешно препозна невино лице, што даље доводи до наступања штетних и далекосежних последица у односу на њега.

У другој глави првог дела дисертације, фокус је усмерен ка варијаблама које могу значајно утицати на тачност препознавања лица, које су класификоване у две дистинктивне категорије: варијабле процене и варијабле система, а на основу тога да ли могу бити контролисане од стране органа поступка. Прво поглавље ове главе се фокусира на варијабле процене које нису под контролом органа поступка, јер су одраз непланираних (ситуационих) услова који су постојали у време када је опажено и запамћено одређено лице, али и после тога, као и когнитивног стања и карактеристика лица које је га је опазило и запамтило у том времену. Кандидаткиња јасно указује да је потребно размотрити научне налазе о варијаблама процене, како би се проценио њихов утицај у сваком конкретном случају, након чега у овој глави детаљно објашњава варијабле процене у погледу којих постоји научни консензус да утичу на тачност препознавања лица, као што су: стрес или узбуђеност, време задржавања (ретенције), време изложености (експозиције), удаљеност, фокус на оружје и пристрасности према сопственој расној/етничкој групи.

У другом поглављу друге главе, фокус је на варијаблама система којима орган поступка може манипулисати у циљу постизања најоптималнијих резултата препознавања лица. Кандидаткиња посебан значај придаје варијаблама система, јер научни резултати доследно показују да људи изненађујуће често чине грешке у препознавању, које су повезане са применом погрешних, научно неутемељених поступака органа поступка, а превасходно полиције. Научно засновани налази о варијаблама система имају и изражене

практичне импликације, јер могу бити коришћени за осмишљавање и дефинисање препорука и смерница у вези са припремом и спровођењем радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази.

Стога, кандидаткиња издваја научно засноване препоруке које треба узети у обзир, и то оне које се односе на прикупљање обавештења од лица које потенцијално може обавити препознавање, укључујући опис лица које је предмет препознавања, као и на степен сумње који оправдава предузимање препознавања лица у случајевима у којима се проверава сећање одређеног лица о учиниоцу кривичног дела у фази претходног поступка. Поред тога, размотрене су и препоруке које се тичу самог начина на који се радња препознавања обавља, као што су: употреба двоструко анонимног или њему еквивалентног поступка, избор одговарајућих чланова линије (тзв. ометача), садржај припремних упутстава која се саопштавају лицу које обавља препознавање пре почетка препознавања, прикупљање непосредне изјаве о сигурности, коју је лице које је обавило препознавање исказало у вези тачности донете одлуке, као и повратне информације које се саопштавају након што је извршено препознавање. Напослетку, објашњене су и две препоруке, од којих се једна односи на начин документовања тока и исхода радње препознавања, како би се очувао интегритет њених резултата до тренутка њиховог коришћења у кривичном поступку, док друга препорука снажно подржава забрану поновљеног препознавања и указује на штетне последице повезане с овим феноменом.

Други део дисертације, посвећен је емпиријском истраживању које испитује утицај припремног упутства које орган поступка саопштава лицу које обавља препознавање, пре него што му приступи, на тачност препознавања. У *првој глави*, кандидаткиња је образложила да је од више припремних упутстава, изабрала оно у погледу којег постоји консензус у научној заједници да може имати значајан утицај на доношење одлуке о препознавању, као и на степен сигурности коју се исказује у вези са њеном тачношћу. Реч је о упутству које подразумева да лице које непосредно управља линијом за препознавање (тзв. администратор линије) треба да упозори лице које обавља препознавање, пре почетка препознавања, да лице које је предмет препознавања може, али и не мора бити присутно у линији, остављајући му могућност да одбаци линију, тј. да не изабере ниједно лице, уколико сматра да се у њој не налази лице које је предмет препознавања.

Ово упутство је испитано у криминалистичком контексту, тј. у случајевима када се проверава сећање (презумптивног) сведока о учиниоцу кривичног дела. У научној литератури, оно се назива неутралним (непристрасним) упутством и сматра се да доприноси томе да сведок усвоји строжи критеријум када доноси одлуку о препознавању. Супротно неутралном (непристрасном) упутству, пристрасно упутство подразумева да се сведоку сугерише да се учинилац кривичног дела налази у линији и да је његов задатак да само изврши позитивно препознавање, без указивања на то да је легитимна одлука и та да не изабере ниједно лице из линије.

Кандидаткиња указује на штетни утицај који може имати пристрасно упутство у контексту препознавања лица, образлажући да научно засновани налази показују да његово саопштавање сведоку пре него што приступи препознавању, може утицати на његову склоност да изабере неко лице из линије (појачати је), што је праћено већом стопом грешака,

нарочито уколико се у линији не налази стварни учинилац, већ невино лице. Даље, образлаже се да сведок може погрешно препознати неког од тзв. ометача, односно неоспорно невиних лица за које орган поступка зна да немају никакву повезаност са конкретним кривичним делом, али и невиног осумњиченог, што може бити скопчано са тежим и далекосежним последицама.

У првом поглављу, описује се метод који је коришћен у истраживању. Најпре се наводе подаци о узорку, који су чинили 100 студената Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду, уз приказ њихових социодемографских карактеристика (пол, врста студија, година студија, старост). Даље, наводи се да су учесници насумичним путем били подељени у две групе – експерименталну (N = 50) и контролну групу (N=50).

Затим се описује стимулус и процедура која је коришћена у истраживању, која подразумева употребу видео снимка инсценираног кривичног дела (цепне крађе) у трајању од 13 секунди који је прво показан учесницима на пројектору у амфитеатру, додељивање припремног упутства у писаној форми учесницима (пристрасног или непристрасног) у односу на додељену групу (експерименталну или контролну), захтев да учесници прво попуне идентификационе податке и да опишу учиниоца са снимка на анкетном обрасцу, показивање фотографије празне линије за препознавање свим учесницима, а затим показивање две различите линије за препознавање (одсутан или присутан учинилац инсценираног кривичног дела), захтев да учесници поступе по упутству које им је налагало да упишу своју одлуку о препознавању на обрасцу (пристрасно или непристрасно упутство) и да заокруже степен сигурности у тачност одлуке коју су донели (од 0% до 100%).

У следећем поглављу се описују линије за препознавање које су коришћене у истраживању. Прва линија за препознавање је била сачињена од 5 ометача, који су представљали неспорно невина лица, тј. лица која немају никакве везе са инсценираним кривичним делом које је било приказано на видео снимку. Друга линија за препознавање је била сачињена од 4 ометача и учиниоца. Кандидаткиња образлаже да су ометачи из прве и друге линије одабрани тако да буду слични са учиниоцем по висини, телесној грађи, боји косе, фризури и стилу облачења, у складу са научно заснованим препорукама за формирање линије за препознавање.

Након тога се објашњавају експерименталне варијабле у истраживању, односно садржај пристрасног и непристрасног упутства која су била додељена учесницима у писаној форми, уз назнаку да су учесници из експерименталне групе добили пристрасно упутство, док су учесници из контролне групе добили непристрасно упутство. Такође, описана је и инструкција по којој су учесници поступали када је требало да забележе своју одлуку о препознавању. У следећем поглављу се описује још један део упутства, којим се учесници инструкују да се изјасне о степену сигурности са којим су донели одлуку о препознавању, тако што ће заокружити неки од понуђених одговора на обрасцу (од 0% до 100%). На крају, представљен је план припреме и анализе података добијених истраживањем.

У другом поглављу, представљени су резултати истраживања. Резултати у вези са тачношћу описа различитих особина учиниоца, као и у вези са одабиром и тачношћу позиције у линији за препознавање, не показују статистички значајне разлике између

експерименталне и контролне групе, при чему су резултати за цео узорак учесника приказани у посебној табели. Даље, представљају се резултати у вези са тачношћу препознавања учиниоца у линији за препознавање, који показују да је статистички значајно више учесника из контролне групе препознало учиниоца, у односу на оне из експерименталне групе, што је такође детаљније приказано у посебној табели. На крају, представљени су резултати о степену сигурности у погледу препознавања учиниоца у линији за препознавање, који указују да нису идентификоване статистички значајне разлике између контролне и експерименталне групе.

Треће поглавље представља централни део другог дела дисертације и тиче се интерпретације резултата добијених истраживањем. У контексту постављених циљева, а на основу добијених резултата, изведено је неколико закључака. Први закључак односи се на тачност описа учиниоца који су давали учесници у овом истраживању, којим се указује да то што сведок даје потпунији, односно квалитетнији опис учиниоца, не значи нужно да ће касније извршити тачно препознавање из линије. Други закључак се односи на тачност одабране позиције лица у линији. Резултати говоре да је контролна група значајно била успешнија у тачном одабиру позиције (учесници су најчешће бирали лице на позицији број два, на којој је био учинилац инсценираног кривичног дела), у поређењу са експерименталном групом, што се доводи у везу са утицајем пристрасних и непристрасних упутстава. Закључено је да су пристрасна упутства навела учеснике да верују да је учинилац заиста био присутан у линији која им је била показана, док су непристрасна упутства експлицитно навела учеснике на могућност да је учинилац био одсутан. Трећи закључак се тиче степена сигурности коју су учесници исказивали поводом донете одлуке о препознавању. Резултати су показали да степен сигурности учесника није значајан показатељ тачности извршеног препознавања, на основу чега је изведен закључак да се ради се о субјективној процени, па већи степен сигурности не подразумева нужно и тачност извршеног препознавања и обрнуто.

Трећи део дисертације посвећен је кривичнопроцесним аспектима препознавања лица, као доказне радње која се предузима у предистражном поступку и истражи у Републици Србији. У *првој глави* овог дела, спроведена је свеобухватна анализа одредаба Законика о кривичном поступку у циљу утврђивања појма и правне природе радње препознавања лица, правног основа за њено предузимање, као и процесног својства субјектата који у њој учествују.

У првом поглављу прве главе, које се бави појмом и правном природом радње препознавања лица, кандидаткиња је на основу анализе текста важећег процесног закона закључила да радња препознавања лица није формално правно прописана на јасан и свеобухватан начин, који је у сагласју са научно заснованим препорукама о варијаблама система над којима орган поступка може успоставити контролу. Значај овог налаза огледа се у томе што човек, као доказни извор, може бити веома непоуздан, али и даље постоји велика потреба за његовим коришћењем у кривичном поступку. Налаз добија још већи значај у случајевима када се као доказни извор користи сведок, односно када се на основу његовог исказа верификује идентитет осумњиченог као учиниоца конкретног кривичног дела. Кандидаткиња образлаже да недостаци у важећем процесном закону утичу на то да орган поступка не примењује научно утемељене поступке у припреми и спровођењу радње

препознавања лица, односно да се оствара простор за различита сугестивна понашања полиције.

У другом поглављу, размотрен је материјални и формални услов за предузимање радње препознавања у фази претходног поступка. Кандидаткиња указује на то да је с аспекта заштите права осумњиченог, важно предвидети услове под којима он може да буде подвргнут радњи препознавања лица, те упућује на то да материјални услов за њено спровођење мора бити одређен и у односу на осумњиченог. У погледу формалног услова, кандидаткиња закључује да се радња препознавања лица у фази претходног поступка спроводи по одобрењу јавног тужиоца, при чему полиција има значајну улогу у њеној припреми и обављању. У дисертацији се указује на потребу отклањања евентуалних недоумица које би могле наступити у тумачењу законског овлашћења полиције за предузимање радње препознавања лица и предлаже се неколико могућности за унапређење нормативног оквира у овом правцу.

У трећем поглављу, разматрају се сви субјекти који учествују у радњи препознавања, било на главном претресу или у предистражном поступку и истрази. Посебан фокус је на субјектима који учествују у радњи препознавања у фази претходног поступка – осумњичени и његов бранилац, презумптивни сведоци, ометачи. Кандидаткиња је детаљно размотрила све поменуте актере, утврдила је проблеме у обезбеђивању њиховог присуства и пристанка за учешће, након чега је дала предлоге везане за могуће начине њиховог превазилажења.

У другој глави трећег дела дисертације, утврђене су и објашњене врсте препознавања које орган поступка може користити у Републици Србији и то: лично препознавање, препознавање на основу фотографија и препознавање на основу гласа. Због тога што се лично препознавање традиционално користи у пракси у Републици Србији, прво поглавље друге главе дисертације се бави утврђивањем свих поступака које орган поступка користи у његовој припреми и спровођењу. Посебан фокус је био на: узимању описа лица које је предмет препознавања, номиналној и функционалној величини линије за препознавање, начину презентовања линије и узимању изјаве о степену сигурности од лица које је обавило препознавање. С обзиром на то да лично препознавање захтева физичко присуство и пристанак свих релевантних субјеката, кандидаткиња је размотрила потешкоће са којима би се орган поступка могао сусрести и предложила је нека од решења за њихово превазилажење.

У другом поглављу, размотрени су услови за обављање препознавања на основу фотографије и употреба фото-албума регистрованих учинилаца кривичних дела од стране полиције у сврхе идентификације непознатог учиниоца. Кандидаткиња је указала на недостатке у тексту процесног закона у погледу уређења препознавања на основу фотографија, при чему је посебно истакла да оно не би требало да буде условљено (не)доступношћу лица које је предмет препознавања, уз навођење утемељених практичних разлога. Даље, описане су потешкоће са којима се сусреће орган поступка у обављању препознавања на основу фотографија, уз предлоге решења којима би оне могле бити превазиђене. Напослетку, размотрена је употреба фото-албума регистрованих учинилаца кривичних дела и изведен је закључак да их полиција мора обазриво користити, како би се избегло наступање феномена поновљеног препознавања.

Треће поглавље посвећено је препознавању на основу гласа. Кандидатиња је указала да је ова врста препознавања повезана са низом питања, при чему нарочито истиче важност утврђивања критеријума које је потребно испунити како би обављање препознавања на основу гласа било оправдано, па и сврсисходно. Након тога, анализирани су одредбе процесног закона и утврђен је поступак препознавања на основу гласа који се примењује у Републици Србији. На основу тога, изведен је важан закључак о томе да важеће процесне одредбе не уређују препознавање на основу гласа у довољној мери, већ само упућују на примену правила којима се уређује лично препознавање, иако се оно суштински разликује од њега. Такође, кандидаткиња указује на штетност праксе обављања препознавања на основу гласа истовремено са личним препознавањем, поткрепљујући свој став научним налазима.

Полазећи од научно заснованих налаза, у следећем поднаслову овог поглавља дат је приказ препорученог поступка за припрему и спровођење препознавања на основу гласа. Кандидаткиња објашњава начине прибављања узорка гласа лица које је предмет препознавања и других лица која сачињавају линију са гласовима, у складу са одредбама важећег процесног закона. Посебно се истичу потешкоће које су повезане са узимањем узорака гласова, али се и препоручује начин њиховог превазилажења кроз упућивање на научно засноване смернице садржане у законодавству Уједињеног Краљевства. Кандидаткиња закључује да је потребно учешће стручног лица из области форензичке фонетике у припреми линије са гласовима и њеном извођењу. Даље, описују се услови које је потребно испунити како би се узорци гласова свих лица припремили за коришћење у линији, а који су везани за њихово трајање и садржај. Такође, истиче се потреба предузимања припремних радњи пре почетка препознавања на основу гласа, као што су: провера правичности линије са гласовима, узимање изјаве лица које обавља препознавање о гласу лица које је предмет препознавања и о другим околностима и саопштавање припремног упутства лицу које треба да приступи препознавању.

У оквиру дискусије и генералног налаза о препознавању на основу гласа које се спроводи у Републици Србији, кандидаткиња закључује да недовољна уређеност ове врсте препознавања у оквиру закона или подзаконског акта отвара могућности да се оно обави применом неадекватних поступака, који не садрже мере заштите од погрешног препознавања невиних лица, што доводи у питање поузданост добијених резултата. Поред потребе детаљнијег уређења поступка који се користи за препознавање на основу гласа, наглашава се важност разматрања трошкова који би с тим у вези наступили, количине времена коју је потребно утрошити за узимање узорака гласова и формирање линије, али и стручних знања која су неопходна за припрему линије са гласовима и њено извођење.

Након што су утврђене карактеристике радње препознавања лица у Законнику о кривичном поступку Републике Србије и постојећи недостаци у њеном појмовном одређењу и начину на који се предузима у предистражном поступку и истрази, у **четвртом делу дисертације**, разматрано је како судска пракса третира доказе добијене на основу препознавања лица. У *првој глави*, представљено је истраживање праксе Врховног суда Републике Србије везане за радњу препознавања лица. У истраживању су анализирани пресуде које је Врховни суд Републике Србије (некадашњи Врховни касациони суд) донео поводом поднетих захтева за заштиту законитости који су били засновани на наводима да је побијаним пресудама учињена битна повреда одредаба кривичног поступка.

Кандидаткиња је овде издвојила неколико спорних питања у погледу којих је консултована судска пракса, као што су: препознавање лица на главном претресу (тзв. судско препознавање), препознавање лица у предистражном поступку и истрази (лично препознавање, препознавање на основу фотографија и на основу гласа), доступност лица које је предмет препознавања као критеријум који је обавезно испунити да би се обавило препознавање на основу фотографија, круг лица чије је присуство радњи препознавања обавезно (јавни тужилац, полицијски службеници и бранилац), обавеза лица које обавља препознавање лица (сведока или окривљеног) да, пре препознавања, опише лице које је предмет препознавања, номинална величина линије за препознавање лица, степен сигурности у тачност донете одлуке о препознавању лица, као и сугестивности у поступцима који су коришћени за обављање радње препознавања лица, које би могле умањити доказну вредност њених резултата (сугестивно понашање полицијских службеника, неправична линија у којој се осумњичени издвајао у односу остале чланове линије и поновљено препознавање).

У оквиру првог поглавља, кандидаткиња утврђује како судска пракса третира препознавање лица које се одвија на главном претресу, с обзиром на то да се оно обавља применом поступка показивања (а не постројавања), који се у научној литератури оцењује сугестивним и штетним. На основу анализираних пресуда, закључено је да судска пракса уважава чињеницу да је радњу препознавања лица, у правом смислу те речи, тј. у складу са одредбама чл. 90 и 100 Законика о кривичном поступку, могуће обавити једино у предистражном поступку и истрази, због чега се препознавање на главном претресу у судској пракси сматра активношћу коју лице које даје исказ чини у склопу испитивања на главном претресу. Међутим, у судској пракси су забележени и случајеви у којима са лицима која дају исказ на главном претресу није била обављена радња препознавања лица у фази претходног поступка, али је суд од њих затражио да се изјасне о идентитету учиниоца на главном претресу. Иако судска пракса указује да се ради само о активности сведока у склопу давања исказа, кандидаткиња је става да је у овим случајевима суштински била обављена радња препознавања лица, али применом сугестивног поступка (показивања), јер су се сведоци изјашњавали први пут на главном претресу о томе да ли је оптужени и учинилац конкретног кривичног дела.

У другом поглављу, размотрени су случајеви у којима је радња препознавања лица била обављена у фази претходног поступка. На основу анализе 59 релевантних пресуда Врховног суда Републике Србије, изведено је неколико закључака. Први закључак је да се радња препознавања лица увек предузимала ради провере претпоставке органа поступка о учешћу осумњиченог (окривљеног) у извршењу кривичног дела, јер је у свим случајевима он био предмет препознавања; у свим случајевима, ова претпоставка је била потврђена, јер су сви резултирали позитивним препознавањем осумњиченог (окривљеног); у улози лица која обављају препознавање су се најчешће налазили (презумптивни) сведоци, и то најчешће они који су били оштећени кривичним делом.

Даље, изведени су закључци у вези са поступком који је орган поступка користио приликом обављања препознавања лица у фази претходног поступка. Први закључак је да орган поступка у ову сврху користи поступак постројавања, што значи да се осумњичени постројава у линију заједно са другим лицима (тзв. ометачима). У највећем броју случајева, у линији је био постројен само један осумњичени, а када је било више њих у истој линији,

суд је утврдио повреду одредаба кривичног поступка. Други закључак је да се у Републици Србији доминантно предузима лично препознавање (76.3% анализираних пресуда), али користи и могућности обављања препознавања на основу фотографија (23.7%).

Трећи закључак се односи на то да судска пракса утврђује да није нужно узимање описа лица које је предмет препознавања непосредно пре почетка препознавања, већ да је довољно да такав опис буде узет од лица које обавља препознавање у било ком тренутку након сазнања о кривичном делу поводом кога се оно обавља. Четврти закључак је да судска пракса не утврђује обавезно присуство браниоца извођењу радње препознавања лица у овој фази. Четврти закључак је да орган поступка превасходно користи петочлану линију (64.5%), али да судска пракса утврђује да номинална величина линије не утиче на оцену законитости доказа добијеног на основу препознавања.

Пети и централни закључак се односи на то да је, према наводима браниоца у захтевима, препознавање лица у фази претходног поступка било праћено сугестивностима које су се манифестовале у његовој припреми и спровођењу. На основу анализираних пресуда, утврђено је да је орган поступка спроводио поновљено препознавање (29), затим да је коришћена линија била неправична (нефункционална), јер се лице које је предмет препознавања непримерено истицало у односу на остале чланове линије, било по физичким особинама или на основу других појединости (21), али и да је лице које је обавило препознавање било изложено сугестивном вербалном понашању пре него што је приступило радњи препознавања лица (7), и то превасходно од стране полицијских службеника (4). Кандидаткиња је указала да је реч о сугестивностима које могу непримерено утицати на одлуку сведока да изабере осумњиченог из линије, као и на степен њихове сигурности у начињени избор.

На основу овог закључка, а узимајући у обзир да су сведоци у значајном броју случајева исказивали апсолутну сигурност да су тачно препознали осумњиченог из линије као учиниоца кривичног дела (76.2%), изведен је још један закључак. Наиме, кандидаткиња је закључила да се овако високи степен сигурности морају условно тумачити, када се узимају као одредница за процену веродостојности сведока и тачности његове одлуке, јер услед утврђених сугестивности, сведоци могу непримерено повећати степен сигурности.

У **дискусији** се износи кратак преглед кључних хипотеза и резултата проистеклих из спроведеног истраживања предмета дисертације, који иду у прилог њиховом потврђивању или оповргавању. Самим тим, указује се на знатан теоријски и практични значај донетих закључака и изнетих предлога *de lege ferenda*, који могу допринети разјашњењу бројних недоумица у тексту важећег процесног закона којим је уређена радња препознавања лица. Истовремено, тиме се доприноси и разрешењу дилема које су утврђене у судској пракси.

У **закључку**, кандидаткиња указује на то да јавни тужилац и полиција, као актери предистражног поступка и истраге, имају круцијалну улогу у прикупљању и документовању доказа у вези са препознавањем лица, те да је потребно да користе научно утемељене поступке, како би се умањио ризик од погрешног препознавања. Дат је приказ већег броја препорука које полицијски службеници треба да узму у обзир приликом припреме и спровођења радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази, свесни тога да својим поступањем могу неповратно контаминирати сећање лица које

обавља препознавање, што последично може негативно утицати на њихову способност да касније донесу тачну одлуку поводом препознавања.

Закључено је да поступање органа поступка, а превасходно криминалистичко-тактичко поступање полиције, одступа од научно заснованих препорука, што је узроковано тиме што радња препознавања лица није довољно јасно, ни квалитетно детерминисана процесним одредбама, нити је то учињено одредбама неког другог закона или подзаконског акта. Последично, утврђује се да не постоји квалитетна основа за оцену веродостојности исказа лица које је обавило радњу препознавања лица, као ни за оцену поузданости добијених резултата.

На основу анализе судске праксе, кандидаткиња указује на то да се пропусти који су начињени у фази претходног поступка не могу исправити у каснијем кривичном поступку. Иако су у оспораваним записницима забележени резултати препознавања који нису били прикупљени на начин који је у складу са научно заснованим препорукама, то није довело до тога да суд утврди да је реч о доказу који је прикупљен на незаконит начин, јер ове препоруке нису у одговарајућој мери инкорпориране у одредбама важећег процесног закона. Стога, изведен је генерални закључак да судско преиспитивање доказа добијених на основу препознавања у фази претходног поступка не представља делотворну меру која би могла да заштити невино лице од погрешног препознавања, односно може допринети његовој погрешној осуди, јер је реч о доказу на коме се може заснивати судска одлука.

На крају, кандидаткиња упућује на потребу измене и допуне законских одредаба, а превасходно одредаба Законика о кривичном поступку, како би радња препознавања била прописана на свеобухватан и јасан начин, што ће омогућити коришћење њених резултата као поузданих доказа у кривичном поступку. На практичном нивоу, указује се и да је потребно редефинисати сврху препознавања лица, које треба да се перципира као радња којом се проверава поузданост сећања лица које обавља препознавање о лицу које је предмет препознавања, а не као радња којом се искључиво настоји потврдити (али не и оповргнути) постављена претпоставка о идентитету лица које је предмет препознавања.

6. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација садржи систематизовану истраживачку грађу о радњи препознавања, која обухвата период од скоро пет деценија истраживања процеса препознавања и варијабли које утичу на тачност препознавања. На темељу такве истраживачке грађе, објашњене су научно засноване препоруке које указују на одговарајуће поступке које је потребно применити како би се прикупили поуздани резултати препознавања.

У дисертацији су детаљно анализирани одредбе Законика о кривичном поступку и других релевантних закона и утврђен је важећи нормативни оквир којим се уређује радња препознавања лица у Републици Србији. Резултати истраживања су показали неадекватност у законском уређењу радње препознавања лица. С једне стране, то узрокује наступање бројних потешкоћа у припреми и спровођењу препознавања лица, док с друге стране

резултира тиме да се ова радња предузима на законит начин, иако су примењени научно неутемељени поступци који озбиљно доводе у питање поузданост њених резултата.

Коришћењем упоредноправног метода, анализирана су правна решења садржана у законима (процесним и другим) и подзаконским актима других држава (Црна Гора, Словенија, Хрватска, Мађарска, Италија, Немачка, Холандија, Уједињено Краљевство и Сједињене Америчке Државе). Утврђене су предности свих анализираних правних решења и могућности инкорпорирања одговарајућих правних решења у оквиру постојећег нормативног оквира у Републици Србији.

Научни допринос дисертације огледа се у томе што су изведени закључци о недостацима садржаним у Законнику о кривичном поступку и предложена су нова правна решења којима би се отклонили утврђени недостаци. У дисертацији су дати предлози *de lege ferenda* који се односе на могуће начине дефинисања препознавања лица као самосталне доказне радње у оквиру посебне одредбе Законика о кривичном поступку Републике Србије.

Коришћењем метода експеримента, проверен је утицај пристрасног припремног упутства о присуству/одсуству учиниоца у линији на тачност препознавања. Према доступним сазнањима, ово упутство никада није било испитано у експерименталним условима у Републици Србији. Резултати истраживања су показали изразито штетан утицај пристрасног припремног упутства којим се сведок не упозорава да се учинилац кривичног дела можда не налази у линији. Овај утицај је довео до значајног броја нетачних препознавања, јер су сведоци, у условима одсуства учиниоца у линији, бирали невиног осумњиченог који највише личи на учиниоца или неког од ометача који у значајној мери дели сличне основне особине са учиниоцем. На основу тога је изведен закључак да сведоци имају веома ограничену способност да препознају одсуство учиниоца у линији, нарочито када су наведени да верују да се учинилац налази у линији која им се показује, што може резултирати погрешним препознавањем невиног осумњиченог.

Научни допринос дисертације је остварен и утврђивањем начина на који Врховни суд Републике Србије третира доказе прикупљене на основу препознавања лица. Утврђено је да се резултати препознавања лица користе као доказ у кривичном поступку, али да их суд не оцењује са потребном обазривошћу. Резултати анализе поднетих захтева за заштиту законитости омогућили су увид у наводе које браниоци окривљених користе као основ за оспоравање законитости доказа о препознавању (записника о препознавању). Анализа судске праксе је потврдила да утврђени недостаци у процесном закону доводе до тога да се законитост доказа добијених на основу препознавања лица не могу оспорити, чак и када су приликом његове припреме и спровођења коришћени изразито сугестивни поступци, као што су: поновљено препознавање, коришћење неправичне линије за препознавање у којој се осумњичени истиче у односу на друге чланове линије и претходни сугестивни утицаји који су наступили према сведоку пре препознавања (нарочито сугестивно понашање полицијских службеника). Према ставу кандидаткиње, поменуте проблеме могуће је отклонити прописивањем обавезног аудиовизуелног снимања свих активности које се спроводе у вези са доказном радњом препознавања.

На крају, дисертација је резултирала низом препорука које се односе на криминалистичко-тактичко поступање полицијских службеника криминалистичке полиције приликом припреме и спровођења радње препознавања лица у предистражном поступку и истрази. То значи да су утврђена нова, односно проширена постојећа знања о поступцима које полиција треба да користи том приликом у циљу обезбеђења поузданих резултата препознавања, а која су у складу са законодавством и криминалистичком праксом у Републици Србији. Дате препоруке нису у колизији са важећим процесним одредбама (нити са одредбама других закона), због чега полиција треба да их примењује и уколико законодавац не одлучи да измени и допуни одредбе важећих релевантних закона (Законика о кривичном поступку и Закона о полицији).

Истраживачка грађа у овој дисертацији може бити коришћена као основ за израду подзаконских аката који би се примењивали у Министарству унутрашњих послова, јавном тужилаштву и Министарству правде, али и за садржај обуке коју би похађали полицијски службеници криминалистичке полиције, тужиоци и судије, а у циљу јачања њихових стручних компетенција.

Дисертација остварује и знатан друштвени допринос који се огледа у подизању свести стручне и шире јавности у погледу поузданости људи као доказног извора. Потврђена је претпоставка да лица која обављају препознавање могу бити веома непоуздана, нарочито ако се приликом провере њиховог сећања о лицу које је предмет препознавања користе неадекватни, односно научно неутемељени поступци. С обзиром на то да се у Републици Србији користе управо такви поступци, може се закључити да постојећи нормативни оквир не садржи заштитне мере које доприносе смањењу ризика да било које лице буде изложено погрешном препознавању и следствено томе, наступању штетних последица.

Будући да се у Републици Србији препознавање лица предузима превасходно са циљем да се провери сећање лица које обавља препознавање (најчешће презумптивних сведока), те да је предмет препознавања најчешће лице које је осумњичено да је извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности, посебно забрињава налаз да је полиција извор већине пристрасности које су утврђене у конкретним случајевима у којима је обављено препознавање лица у предистражном поступку и истрази. Стога, нужна је промена перцепције полицијских службеника који учествују у припреми и спровођењу радње препознавања о штетности поступака које том приликом примењују. Редифинисање постојећег криминалистичко-тактичког поступања је неопходно у циљу смањивања ризика погрешног препознавања.

Дисертација остварује практични допринос и због тога што доприноси подизању свести стручне и шире јавности о штетним последицама предубеђења да полиција позива презумптивне сведоке да изврше препознавање када је засигурно идентификовала учиниоца кривичног дела и да је њихов задатак да га само пронађу и изаберу из линије. С обзиром на то да сваки грађанин може бити презумптивни сведок кривичног дела, било као очевидац или као оштећени, није искључено да ће бити позван од стране полиције да покуша да изврши препознавање. Грађани морају бити свесни тога да им се у линији за препознавање може показивати невини осумњичени (а не учинилац кривичног дела), као и да њихова одлука може допринети наступању штетних последица у односу на лице које су препознали као учиниоца кривичног дела, што налаже потребу обазривог доношења такве одлуке.

7. Закључак Комисије

Дисертација Марије Д. Тасић, под насловом „Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази“ представља у сваком смислу један ванредни ауторски подухват у области криминалистике и права. У дисертацији, кандидаткиња је темељно обрадила проблематику која се односи на радњу препознавања лица у предистражном поступку и истрази и указала на вредност, али и ограничења њених резултата. У питању је материја која у домаћој литератури до сада није на свеобухватан начин обрађена, јер њена анализа подразумева разматрање бројних питања која по својој природи припадају области психологије, кривично процесног права и криминалистике. Имајући то у виду, дисертација остварује знатан научни и практични допринос, пружајући комплетан увид у феномен препознавања лица са више различитих, али међусобно повезаних аспеката.

Кандидаткиња је изложила богато теоријско знање из области психологије којим се објашњава препознавање лица као психолошки процес, уз објашњење низа варијабли које могу утицати на тачност препознавања. Стога, у дисертацији је успостављен квалитетан теоријски основ за анализу важећих процесних правила којима се у Републици Србији појмовно одређује радња препознавања и поступци за њену припрему и спровођење у предистражном поступку и истрази.

Приликом обраде материје у вези са препознавањем лица, коришћени су сви релевантни научни методи. Поред анализе садржаја и експеримента, кандидаткиња је користила и упоредноправни метод ради представљења релевантних правних решења садржаних у законима (процесним или другим) и подзаконским актима у другим државама (Црна Гора, Словенија, Хрватска, Мађарска, Италија, Немачка, Холандија, Уједињено Краљевство и Сједињене Америчке Државе). Поменута правна решења упоређена су са онима садржаним у процесном закону (и другим законима) Републике Србије, те је на систематичан начин утврђена њихова корисност, али и ограничења, на основу чега су образложени разлози који оправдавају увођење нових или измену постојећих правних решења.

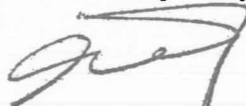
Докторска дисертација превазилази уобичајене стандарде у погледу обима, што се може образложити тиме што је тема разматрана с аспекта више научних области, те има широк теоријски захват. Кандидаткиња је уложила значајан труд у утврђивању и повезивању различитих садржаја теме дисертације, при чему је превасходно користила инострану литературу. Дисертација представља комплексан научни рад у којем су садржаји везани за препознавање лица размотрени на целовит и систематичан начин, што потврђује и 642 пописаних библиографских јединица које су коришћене у њеном писању. То што су сви садржаји пажљиво прилагођени домаћем законодавству и пракси, показује да се у раду влада основним теоријским концептима. Упоредо са тим, наводи се и релевантна домаћа литература, која је веома оскудна у предметној материји. Рад је писан добрим стилем, списак литературе је репрезентативан, а цитирање уредно.

Рад је методолошки постављен на високом нивоу, на шта нарочито указује околност да садржи два емпиријска истраживања – анализу садржаја пресуда Врховног суда Републике Србије, као и експеримент у којем је проверен утицај припремног упутства о присуству/одсутству лица које је предмет препознавања у линији. Према доступним сазнањима, у домаћој литератури не постоји дело посвећено разматрању судске праксе по питању препознавања лица, нити је било која варијабла система од значаја за тачност препознавања била проверена у експерименталним условима. Поменута околност додатно наглашава научни допринос ове докторске дисертације и могућност њеног коришћења као квалитетне основе за систематско проучавање и даљи развој предметне материје.

Имајући у виду да је докторска дисертација кандидаткиње Марије Д. Тасић под насловом „Криминалистичко-тактички аспекти препознавања лица у предистражном поступку и истрази“ написана у складу са раније одобреном пријавом теме и важећим стандардима, те да представља оригинално и самостално научно дело којим је кандидаткиња дала значајни допринос науци криминалистике и права, Комисија даје **позитивну оцену** докторске дисертације и предлаже Већу департамента криминалистике Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду да прихвати позитивну оцену докторске дисертације и предложи Већу научних области друштвено-хуманистичких и интердисциплинарних, мултидисциплинарних и трансдисциплинарних студија Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду да одобри јавну одбрану ове дисертације.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. Проф. др Звонимир Ивановић, редовни професор
Криминалистичко-полицијског универзитета,
председник

2. Проф. др Тања Кесић, редовни професор
Криминалистичко-полицијског универзитета,
члан

3. Проф. др Божидар Бановић, редовни професор
Факултета безбедности Универзитета у Београду,
члан

У Београду, 05.02.2024. године.